

УДК 371.21+371.315.5

ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА В КОНТЕКСТІ ПОВНОЦІННОЇ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Олена НІКІТИНА (Кіровоград)

В статті розкривається проблема формування творчої особистості молодшого школяра в контексті повноцінної навчальної діяльності. Зроблено акцент на значенні педагогічної спадщини В. О. Сухомлинського для формування творчої особистості учня початкової школи.

Ключові слова: творчість, творча діяльність, творче завдання, навчальна діяльність, вміння вчитися, рефлексія, молодший школяр.

В статье раскрывается проблема формирования творческой личности младшего школьника в контексте полноценной учебной деятельности. Сделан акцент на значении педагогического наследия В. А. Сухомлинского для формирования творческой личности ученика начальной школы.

Ключевые слова: творчество, творческая деятельность, творческое задание, учебная деятельность, умение учиться, рефлексия, младший школьник.

Постановка проблеми. З точки зору філософії, під діяльністю розуміють форму активного, творчого відношення людини до оточуючого світу та самої себе з метою формування таких новоутворень, які б полегшили і покращили її подальше життя. Отже, будь яка діяльність це вже, певною мірою, творчість людини, якщо вона сприяє її самозміні, самовдосконаленню, якщо вона спрямована на саморозвиток. Сучасна школа повинна не просто виховувати учнів і давати їм ґрунтовні знання, а озброїти їх прийомами творчої пізнавальної та практичної діяльності, розвинути творчі здібності, підготувати до активної практичної діяльності. У Національній доктрині розвитку освіти України у XXI ст., під творчістю дитини розуміється діяльність, результатом якої стає створення нових оригінальних, довершених матеріальних і духовних цінностей.

Аналіз досліджень і публікацій. Поняття «творча особистість» у філософській, педагогічній та психологічній літературі розкривається дослідниками В. І. Андрєєвим, Д. Б. Богоявленською, Р. М. Грабовською, Н. В. Кичук, Н. В. Кузьміною, С. О. Сисоевою та ін. У дослідженнях вітчизняних науковців (А. С. Макаренко, В. О. Сухомлинський, Т. В. Кудрявцев, С. Е. Матушкін, Е. А. Милерян, Т. С. Михальчик та ін.) також розглядається проблема формування творчих здібностей школярів.

Мета статті полягає у розкритті значення формування повноцінної навчальної діяльності молодшого школяра у становленні його як творчої особистості.

Виклад основного матеріалу. На думку психолога Богоявленської Д. Б., в початковій школі слід говорити не про розвиток творчих здібностей дітей, а про формування творчої особистості. Саме творчість покликана оживити навчально-пізнавальний процес, активізувати

пізнавальну діяльність особистості і формувати індивідуальність дитини.

Аналізуючи той досвід і знання, які передавала школа підростаючому поколінню в другій половині ХХ ст., дидакти дійшли висновку, що серед ряду загальних елементів пізнання слід звернути увагу на досвід творчої, пошукової діяльності при вирішенні нових навчальних задач. В результаті чого, кожен навчальний предмет мав містити завдання, при виконанні яких учні засвоювали досвід творчої діяльності людей. Разом із тим, досвід творчої діяльності повинен стати вихідним та головним елементом, на якому ґрунтуються всі наступні його компоненти (знання, вміння та ставлення людини до оточуючого світу). В цьому випадку навчання й виховання дітей, з самого початку, буде спрямоване на розвиток їх особистості, зазначали дослідники.

Формування в молодших школярів навчальної діяльності пов'язано з суттєвим підвищенням ідейно-теоретичного рівня навчально-виховного процесу в початковій школі і сприяє розвитку в них самостійного творчого мислення [2, с. 143 – 145].

Під творчими можливостями учня розуміють відносно самостійну, динамічну систему творчих якостей особистості, які пов'язані з інтелектом, умовами розвитку. Ці якості формуються, розвиваються та виявляються у творчій діяльності особистості та її взаємодії з довкіллям. Творчі можливості учня реалізуються не тільки в предметній діяльності, а й у процесі життя, самореалізації як засобу самоствердження, самовираження та саморозвитку [5].

Аналіз основних психологічних новоутворень і характеру провідної діяльності дітей молодшого шкільного віку, сучасні вимоги до організації навчання як творчого процесу, в якому складаються суб'єкт-суб'єктні стосунки між учасниками; орієнтація навчальної

діяльності молодших школярів на предмет діяльності та способи його перетворення, дають можливість накопичувати творчий досвід не лише в процесі пізнання, але і в інших видах діяльності, а також творчо застосовувати отримані у процесі навчання знання та вміння.

У психолого-педагогічній літературі зустрічаються такі види творчої діяльності: *пізнання* (навчальна діяльність учня розуміється як творчий процес в якому формуються нові знання); *перетворення* (творча діяльність учнів, яка передбачає узагальнення опорних знань, з метою одержання нових знань); *створення* (творча діяльність, що передбачає конструювання учнями нових предметів на основі здобутих знань і вмінь); *творче застосування знань* (діяльність учнів, яка передбачає висловлення і врахування учнем власної думки при розв'язанні практичних задач).

На основі цього поняття «творча діяльність молодших школярів» розуміється як продуктивна форма діяльності учнів, спрямована на оволодіння творчим досвідом пізнання з метою створення, перетворення, використання об'єктів матеріальної і духовної культури в процесі власної навчальної діяльності у співпраці з учителем.

Формування творчої діяльності молодших школярів відбувається в процесі виконання учнями творчих завдань. Серед основних вимог до таких завдань дослідники називають: відкритість змісту проблемної ситуації або протиріччя; умова завдання має відповідати обраним творчим методам; можливість різних способів розв'язання; врахування актуального рівня розвитку та вікових особливостей учнів. Забезпечуючи відповідність формування компонентів будь якої діяльності, в тому числі і творчої, система творчих завдань містить цільовий, змістовий, діяльнісний і результативний компоненти.

Дослідники зазначають, що формуванню цілісної особистості молодшого школяра сприяє спілкування з мистецтвом, проблемне навчання, поєднання розумової та фізичної праці. Так, В. О. Сухомлинським було створено авторську систему формування творчої особистості молодшого школяра, в основі якої лежить думка про те, що кожна дитина може стати неповторним творцем матеріальних і духовних цінностей.

Під поняттям «дитяча творчість», Сухомлинський розумів створення школярем суб'єктивно нового у зовнішньому світі і виявлення нового у собі [1]. У своїх працях видатний педагог неодноразово наголошував на необхідності збереження сприятливого емоційного піднесення дитячої душі, розвитку творчих здібностей, а також виховуванню

дитини, пристосованої до життя та відповідальної за свої дії. У своєму творі «Сто порад учителям» В. Сухомлинський пише: «Материнська школа» повинна виховувати в дитині ніжне, чутливе, чуйне серце. Щоб дитина пізнавала навколишній світ не тільки розумом, а й серцем. Дбайте про багатство емоційних стосунків у сім'ї» [4; 8, с. 539 – 542].

Будь-яка діяльність, у тому числі і творча, передбачає виконання певних завдань. Так, дослідник Унт І. Е. під творчим завданням розуміє завдання, яке вимагає від учня творчої діяльності, в процесі відшукування способу його розв'язання; творчого застосування знань у нових умовах, а також здатності створювати щось суб'єктивно (іноді й об'єктивно) нове. Відповідно, багато в чому, ефективність розвитку творчих здібностей дітей залежить від змісту матеріалу, на якому побудована творча справа [9].

Праці В. Сухомлинського мають практичне значення для впровадження форм і методів розвитку творчої особистості у процесі навчання. Ключова ідея праць педагога полягає в тому, аби навчити дитину відчувати, розуміти, цінувати і творити прекрасне. Творче натхнення – людська потреба, в якій особистість знаходить щастя. На думку педагога, творчість починається там, де інтелектуальні й естетичні багатства, засвоєні, здобуті раніше, стають засобом пізнання, освоєння, перетворення світу, де людська особистість ніби зливається із своїм духовним надбанням.

Система уроків мислення розглядається В. Сухомлинським як школа думки, яка здатна організувати повноцінну, ефективну розумову працю на всіх уроках, сприяти постійному розумовому розвитку дитини. Ця школа здатна створити основу для розумових творчих сил, з метою оволодіння новими знаннями й вміннями.

Розвиток уміння спостерігати за змінами в навколишньому середовищі; збагачення життєвого досвіду; розвиток абстрактного мислення; розвиток уміння висувати гіпотезу і формулювати конкретні висновки; розширення пізнавальних інтересів; спонукання до творчості засобами слова, розвиток уяви і фантазії – визначені у спадщині педагога як основні завдання уроків мислення.

Слово для вихованців В. Сухомлинського стало основним першоджерелом творчості, яке дозволяло учням самовиражатися і самоствердитися як особистість. Першим видом творчості у Павлівській школі були твір і казка, в якій дитина виявляла свої здібності, пізнавала себе, переживала перше почуття гордості від того, що вона щось створює [7, с. 566 – 567].

Засвоєння знань і вироблення практичних навичок являє собою складну пізнавальну

діяльність дітей під керівництвом учителя. Пристрасне бажання вчитися оволодівати знаннями виступає основним стимулом такої діяльності. Позитивні емоції дітей, що виникають у процесі навчання, відіграють величезну роль у вихованні бажання вчитися [6, с. 7].

Педагог наголошував на важливості уміння вчителя відкривати перед дитиною в навколишньому світі щось одне, до кінця не відкриваючи усіх таємниць, щоб дитина захотіла ще не один раз повернутися до того, про що вона дізналася. Здатність молодшого школяра знайти невідоме у відомому, незвичайне у звичайному, уміння поставити запитання, які фокусуються на суті невідомого, сприяють формуванню уміння дитини самостійно ставити проблему, формулювати мету подальшої діяльності. Це, по суті, етап з якого починається розгортання мислинневого пошуку, а саме розгорнутої навчальної діяльності, в якій дитина самостійно здобуває теоретичну основу знань, вчиться вчитися самостійно, самостверджується як особистість.

Дослідники зазначають, що самостійність мислення учня, формується у його творчій активності і виявляється у його індивідуальності. Творча активність молодшого школяра – найвищий рівень активності дитини, що виражається у здатності активізувати свої природні задатки і здібності та вмінні нестандартно мислити.

Про роль навчальної діяльності в процесі формування творчого мислення школярів говорили вітчизняні психологи і педагоги: Л. С. Виготський, Л. В. Занков, В. В. Давидов, Д. Б. Ельконін та ін. Вони визначали досвід творчої діяльності школярів як самостійний структурний компонент змісту освіти, який полягає у здатності переносити раніше засвоєні знання у нову ситуацію, самостійно бачити проблему та знаходити альтернативні шляхи її вирішення; здатність комбінувати раніше засвоєні способи розв'язання проблеми в нові тощо.

Говорячи про сформованість повноцінної навчальної діяльності та її результату «уміння вчитися», дослідники розуміють здатність дитини обмірковувати свої дії та встановлювати взаємозв'язок між новими та раніше набутими знаннями, уміння приймати альтернативні рішення, зосереджувати свою увагу, бути активними, планувати власну навчальну діяльність, формулювати та висловлювати власні думки, довіряти членам спільноти, цінувати індивідуальні особливості кожного тощо.

Найвищим показником сформованості в учня початкової школи уміння вчитися можна назвати здатність до рефлексії. Рефлексувати власну навчальну діяльність, означає

усвідомлювати процес розв'язання навчальної задачі, критично аналізувати результат та давати оцінку своїй діяльності. Зважаючи на це, з метою накопичення творчого досвіду, учень повинен обов'язково рефлексувати процес виконання творчих завдань.

Під рефлексивними діями з точки зору творчої діяльності, дослідники розуміють:

- уміння дитини творчо осмислювати і розв'язувати нестандартні проблемні завдання;
- уміння знаходити новий зміст і цінності у вже відомих поняттях;
- здатність дитини творчо діяти як в колективній так і в індивідуальній формах роботи, а також уміння співпрацювати, творчо організовувати свою навчально-пізнавальну діяльність;
- уміння пристосовуватися до нових нестандартних ситуацій та творчо застосовувати наявні знання при їх розв'язанні [10, с. 42].

Висновки. Великого значення В. О. Сухомлинський надавав формуванню творчої особистості молодшого школяра і пов'язував це з навчальною діяльністю. Говорити про успішну творчу діяльність можна лише тоді, коли у дитини сформована повноцінна навчальна діяльність. Коли на основі навчальної розвивається творча, яка є показником сформованості аналітико-синтетичного мислення, логічного мислення, мовлення, уміння дитини бачити проблему, знаходити шляхи її розв'язання, застосовуючи при цьому творчий підхід до своєї діяльності.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Бондаренко Г. Л. Формування творчої особистості молодшого школяра в педагогічній спадщині В. О. Сухомлинського / Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.01 – теорія та історія педагогіки. – Інститут педагогіки АПН України, м. Київ, 1999. – 29 с.
2. Давыдов В. В. Проблемы развивающего обучения: опыт теоретического и экспериментального психологического исследования / В. В. Давыдов. – М.: Педагогика, 1986. – 240 с.
3. Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті. – К.: Шкільний світ, 2001. – 16 с.
4. Пилипчук Л. Г. Вплив працелюбності та інших факторів на розвиток творчих здібностей молодшого школяра / Л. Г. Пилипчук // Інформаційні технології і засоби навчання. – 2010. – № 1 (15). – Електронний ресур. – Режим доступу до журналу: <http://www.ime.edu.ua.net/em.html>
5. Сисоева С. О. Основи педагогічної творчості вчителя / С. О. Сисоева: Навч. посіб. – К.: ІСДОУ, 1994. – 112 с.
6. Сухомлинський В. О. Інтерес до учіння – важливий стимул навчальної діяльності учнів / Статті: [вибр. тв. в 5-ти т. – Т. 5] / В. О. Сухомлинський. – К.: Рад. шк., 1977. – 639 с.

7. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям. Народження громадянина. Листи до сина: [вибр. тв. в 5-ти т. – Т. 3] / В. О. Сухомлинський. – К.: Рад. шк., 1977. – 670 с.

8. Сухомлинский В. А. Формирование коммунистических убеждений молодого поколения; Как воспитать настоящего человека; Сто советов учителю [Избранные произведения: в 5 т. – Т. 2] /

В. А. Сухомлинский / Ред. кол.: А. Г. Дзевирин (пред.) и др. – К.: Рад. школа, 1979. – 717 с.

9. Унт И. Э. Индивидуализация и дифференциация обучения / И. Э. Унт. – М.: Педагогика, 1990. – 192 с.

10. Шамова Т. И. Управление образовательным процессом в адаптивной школе / Т. И. Шамова, Т. М. Давыденко. – М.: Центр «Педагогический поиск», 2001. – 384 с.

УДК 37.018.4:7

ОБРАЗОВАТЕЛЬНАЯ ОБЛАСТЬ «ИСКУССТВО» В ШКОЛЕ КАК СРЕДА ДЛЯ РАСКРЫТИЯ ПОТЕНЦИАЛЬНЫХ ВОЗМОЖНОСТЕЙ УЧАЩИХСЯ

Наталья НОВИКОВА (Москва, Россия)

Освітня область «Мистецтво», дозволяє розкритися природним потенційним можливостям особистості, а також дає можливість розвантажити інформаційно насичене навчальне поле, створюючи творче середовище для розвитку дитини. Завдання сучасного освітнього співтовариства вміло використовувати педагогічний досвід минулих поколінь.

Ключові слова: потенційні можливості учнів, обдарованість дитини, шкільне середовище, педагогічний досвід.

Образовательная область «Искусство», позволяет раскрыться природным потенциальным возможностям личности, а так же дает возможность разгрузить информационно насыщенное учебное поле, создавая творческую среду для развития ребенка. Задача современного образовательного сообщества умело использовать педагогический опыт прошлых поколений.

Ключевые слова: потенциальных возможностей учащихся, одаренность ребенка, школьная среда, педагогический опыт.

В современном обществе вопросам детства уделяется большое значение на правительственном уровне, в послании Президента России Дмитрия Медведева Федеральному собранию Российской Федерации 30 ноября 2010 г. сказано: «Возможность развивать свои способности уже с раннего возраста должны иметь все, вне зависимости от уровня доходов, социального положения родителей и места жительства семей». Также рекомендовано выявлять и педагогически сопровождать *одаренных детей* на протяжении всего периода школьного обучения. Повышенное внимание к одаренности ребенка в современном обществе, говорит о том, что пришло время творческих, ярких, неординарно мыслящих личностей, необходимых государству для нового экономического, социального, культурного рывка в развитии.

Вопросы одаренности ребёнка волновали многих педагогов и психологов. Современные ученые такие, как А.А.Мелик-Пашаев, З.Н.Новлянская, А.А. Адаксина, Н.Ф. Чубук в своих исследованиях раскрывают проблематику выявления одаренности ребенка, главную опасность они видят в поведении взрослых. Ученые выделяют две проблемы отношения к одаренности ребенка. Первое, взрослые выдают ребенку «преждевременный и недостаточно обоснованный аванс: «назначают» его одаренным, что в дальнейшем приводит к неблагоприятным последствиям для ребенка.

Второе, взрослые «не замечают или недооценивают потенциальные возможности ребенка, что приводит к творческой нереализованности» (Мелик-Пашаев А.А.Новлянская З.Н. Художественная одаренность детей, её выявление и развитие. – Дубна, 2006. – С.6.) Отсюда можно сделать вывод, что само понятие одаренности существует не для ребёнка, а для взрослых. Ребенку нужна только среда для развития и внимательное отношение взрослых.

В современной школе процесс перестройки образовательной системы привел к перегруженности содержания образования, что отразилось на качестве обучения, ученик не в состоянии присвоить такое количество знаний, в реальном времени. Учитель, осознавая нехватку времени для изучения объема учебного материала, вынужден, сокращает важнейшие этапы обучения, такие как закрепление, практическое присвоение, применение нового знания, что совершенно меняет условия обучения. Учебный процесс искажился до двух составляющих: изложение нового материала в лекционной форме; контроля в виде «городских контрольных». В результате ученики находятся в постоянном состоянии фрустрации, что мешает природосообразному развитию ребенка, проявлению потенциальных возможностей личности, а раскрытию одаренности. Чтобы не совершать педагогических ошибок в современной школе, необходимо обращаться к